

Studijų kokybės užtikrinimas fakultete: universitetinių ekonomikos studijų patirtis

Birutė Galinienė

Profesorė socialinių mokslų daktarė (HP)
Vilniaus universiteto
Ekonominės politikos katedra
Saulėtekio al. 9, II rūmai, 411 k.
LT-10222 Vilnius
El. paštas: birute.galiniene@ef.vu.lt

Jonas Martinavičius

Docentas socialinių mokslų daktaras
Vilniaus universiteto
Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedra
Saulėtekio al. 9, II rūmai, 404 k.
LT-10222 Vilnius
El. paštas: jonas.martinavicius@ef.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjami studijų proceso vertinimo ir palaikymo metodiniai ir praktiniai aspektai. Pagrindinis dėmesys skiriamas Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto studijų kokybei apibūdinti naudojant studentų apklausas apie dėstymo, studijų programų kokybę. Aptariama kokybės vadybos sistemos diegimo šiame fakultete patirtis ir perspektyvos.

Pagrindiniai žodžiai: studijų kokybė, jos vertinimas, kokybės vadybos sistema, studijų programų tobulinimas.

Įvadas

Aukštasis mokslas civilizuotoje visuomenėje tampa visuotiniu atributu, net būtinybe, nes tik visapusiškai ir tinkamai pasirengęs priimti šiuolaikinius iššūkius žmogus geba įveikti dabartinio pasaulio keliamas problemas. Universitete įgytos žinios ir išugdyti gebėjimai duoda būtiną „užtaisą“, kurio turi užtekti žmogui, siekiančiam būti reikšmingam visuomenės, valstybės reikaluose, tapti mokslininku, menininku, politiku, galop siekti sėkmingos karjeros ar tapti brandžia asmenybe.

Informacinių technologijų gausa, globalizacija, tarptautinio bendradarbiavimo plėtra kelia naujus reikalavimus universitetų absolventams. Pasirodo, aukštasis mokslas ne visur ir ne visada pateisina visų lūkesčius. Problemas mėginama spręsti įvairiais

lygmenimis: vykdant aukštojo mokslo sistemų konvergenciją pagal Bolonijos procesą (The European Higher Education Era..., 1999; Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai..., 2005), didinant aukštojo mokslo prieinamumą ir skaidrumą, siekiant aukštojo mokslo kokybės standartų, taikant įvairius studijų finansavimo modelius, užtikrinant ir palaikanti Europos aukštojo mokslo kokybės standartus (Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai..., 2008) ir pan.

Studijų paskirtis – suteikti pakankamą teorinį ir praktinį žinių taikymo pagrindą, išugdyti tam tikrus būsimo specialisto gebėjimus, kad būtų užtikrintas toks jo pasirengimo lygis, kokio prireiks dirbant. Kadangi praktinio darbo sričių tiek, kiek yra vietų jose, turime gana sudėtingą šiuolaiki-

nio specialisto, ypač turinčio universitetinį išsilavinimą, sampratą, o išvardyti jam keliamus reikalavimus prireiktų daug vietos.

Iki šiol „idealių“ studijų modelio neturime ir vargu ar toks bus kada nors sukurtas. Ar galima teigti, pavyzdžiui, kad ekonomikos studijų idealas yra studijos Londono ekonomikos mokykloje (*London School of Economics*) ar Harvardo universitete, o vadybos ir verslo administravimo specialistas savo žiniomis ir kompetencija turėtų orientuotis į Kopenhagos verslo mokyklą (*Copenhagen Business School*) ar pan. Be to, pati žinių ir gebėjimų taikymo įvairovė neigia tokį idealą. Turint omenyje nacionalinius, tautinius, geografinius, ekonominius, socialinius ir daugelį kitų skirtumų, aukšto lygio specialistas negali būti identiškai „idealiai“ pasirengęs neatsižvelgiant, tarkim, kur jis dirbs: Lietuvoje, Ispanijoje ar JAV. Galima kalbėti apie tam tikrus visiems priimtinus žinių ir gebėjimo lygmenis. Taigi, bendrai imant, studijų kokybės sampratos dažnai yra tik girtinos ir skatintinos pastangos siekti idealaus studijų proceso, siekti to, ką vadiname puikiu išsilavinimu, geromis, prestižinėmis studijomis ar pan.

Reikia pridurti, kad „idealo“ vertintojas yra ne vienas: studentas studijų procesą vertins vienaip, darbdavys taikys kitus kriterijus, o užsienio ekspertas turės savitą vertinimo sistemą. Tad ir pasaulyje naudojamose universitetų rikiavimo sistemose studijų kokybės rodikliai nėra vienareikšmiškai apibrėžti. Vartojami terminai „dėstyto kokybė“, „programų ir diplomų kokybė“, „studijų kokybė“, „priimtųjų studijuoti kokybė“, „institucijos prestižas“, tačiau bendrame aukštojo mokslo institucijos

vertinime kokybės lyginamoji dalis sudaro nuo 10 iki 40 procentų (Universitetų pajėgumas..., 2006, p. 204–224).

Literatūros šaltinių analizė rodo, kad kokybės ir studijų kokybės definicijoms, studijų kokybės vertinimui, kokybės užtikrinimo ir palaikymo sistemoms skiriama pakankamai daug įvairių autorių ir institucijų dėmesio (Klarke, 2002; P. McGhee, 2003; Gitlow, 2001; Pociūtė, 2005; Vanagas, 2004). Pavyzdžiui, R. Laužackas (2010), struktūruodamas aukštojo mokslo kokybę, parodo, kad tai daugiamačė ir daugiakoncepcinė sąvoka, kur terminai „studijų kokybė“, „studijų turinio kokybė“, „kokybės užtikrinimas“, „vadyba“, „vertinimas“ ir t. t. yra sudėtingos sistemos tarpusavyje susiję elementai, užtikrinant aukštajam mokslui reikiamų interesų (visuomenės, darbdavių, studentų, teikiančių išsilavinimą institucijų darbuotojų) tenkinimą tam tikrų standartų ar reikalavimų lygmeniu.

Išsamioje studijų kokybės vertinimo sistemų JAV ir aštuoniose Europos šalyse studijoje (Savickienė, Pukelis, 2004) išskiriama devyniolika studijų kokybės vertinimo instituciniu lygmeniu sričių (pavyzdžiui, personalo kvalifikacija, studijų tobulinimas ir valdymas, kokybės užtikrinimo sistema, tyrimų kokybė ir t. t.) ir dvidešimt dvi studijų kokybės vertinimo programiniu lygmeniu sričių (programos turinys, struktūra, personalo kvalifikacija, studentų vertinimas, studentų, dėstytojų, absolventų, darbdavių nuomonė ir t. t.).

Ypatinga vieta studijų kokybei skiriama visuose prestižiniuose universitetuose, sektinu pavyzdžiu čia gali būti Jungtinės Karalystės universitetuose taikomos kokybės užtikrinimo ir palaikymo priemonės ir

sistemos, kur kaip būtina studijų kokybės užtikrinimo sistemos dalis nuo 2005 m. atliekamas nacionalinis studentų nuomonės tyrimas, o dauguma universitetų turi veikiančias ir efektyvias studijų kokybės užtikrinimo sistemas (Academic Quality Handbook..., 2010; Quality Assurance Handbook..., 2010).

Apibūdinant Lietuvos universitetų studijų kokybės stebėsenos ir palaikymo būklę galima remtis Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro (MOSTA) atliktais tyrimais, kur teigiama, kad apie pusę tirtų universitetų studijų kokybės kriterijus buvo apibrėžę, tačiau jie nebuvo susisteminti, kituose jie buvo apibrėžti iš dalies, atnaujunami ar kuriami. Ten pat, vertinant vidinio studijų kokybės užtikrinimo sistemos diegimo būklę Lietuvos universitetuose, užfiksuota, kad, atsakingų už studijų kokybę atstovų teigimu, nė viename iš jų kol kas nėra specialios kokybės užtikrinimo strategijos ar programos.

Šiame darbe *tyrimo objektu* pasirinktas studijų proceso ekonomikos fakulteto lygmeniu kokybės vertinimas bei to vertinimo rezultatų naudojimas gerinant ir tobulinant studijas.

Darbo tikslas: atskleisti Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto studijų kokybės vertinimo būklę ir Kokybės vadybos sistemos taikymo patirtį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti studijų kokybės vertinimo rodiklius ir jų taikymą Ekonomikos fakulteto lygmeniu.
2. Atskleisti studijų kokybės vertinimo ypatumus Ekonomikos fakulteto ir katedrų lygmeniu ir apibūdinti fakulteto Kokybės vadybos sistemos taikymo specifiką.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamoji ir dokumentų analizė, anketinė apklausa, duomenų statistinė analizė naudojant *Excell, SPSS 16.0*.

Anketinei apklausai naudotos trys anketos, parengtos autorių iniciatyva, išanalizavus panašių tyrimų patirtį ir po diskusijų fakulteto Taryboje pritaikius jas studijų kokybės tyrimo reikmėms. *Pirma anketa* taikyta bandomajam fakulteto infrastruktūros ir dėstymo kokybės tyrimui, ji buvo vieną kartą panaudota tyrimų pradžioje, respondentais buvo atsitiktinės imties vienetai – 64 studentai.

Antroji anketa, skirta dėstomam dalykui ir dėstytojui vertinti, naudota apklausiant studentus apie praėjusio semestro dėstytus dalykus. Klausimai skirti apibūdinti dėstytojo pasirengimui paskaitoms, vertinimo reikalavimams, objektyvumui, bendravimo su studentais lygiui, dėstymo ir dalyko kokybei, dalyko naudingumui. Papildomai buvo prašoma asmeninių komentarų ir pastabų. Respondentais buvo, pradedant 2007 metų pavasario semestru, visi dieninių studijų, po to ir kitų studijų formų studentai, todėl užpildytų anketų skaičius siekdavo nuo 2183 vienetų 2007 metų vasarą iki beveik 9000 anketų 2010 metų sausį.

Trečioji, tik absolventų pildyta, *anketa* skirta studijų eigos rezultatams vertinti, pagrindiniai jos klausimai matomi komentuojant 1 pav., apklausos atliekamos mokslo metų pabaigoje, pasibaigus egzaminams ir baigiamųjų darbų gynimams, respondentų skaičius siekia 1100–1300.

Studijų kokybės rodikliai ir jų vertinimas

Minėjome, kad neturime visiems priimtino „idealaus“ studijų proceso modelio. Be to,

paties proceso vertintojai gali laikytis įvairių kriterijų, atsižvelgdami į savo interesus taikyti skirtingus rodiklius. Ši vertinamo objekto ir vertinimo subjektų įvairovė būdinga aprašant ir vertinant bet kokią sudėtingą dinaminę sistemą. Kadangi tokia sistema nuolat kinta, keičiasi ir jos tikslai, būdai ir priemonės siekiant idealios – pušiausvyros būsenos. Bendru atveju turime „savo šešėlio vijimosi“ paradoksą, o tai reiškia, kad išsamus sudėtingos sistemos aprašymas negalimas. Paprastai tenkinamasi daliniais sprendimais – vertinami tam tikri svarbūs parametrai ar procesai.

Studijų kokybės matavimas – vienas tokių sudėtingos sistemos plėtros vertinimų. Naudojama rodiklių sistema nėra viena-reikšmė, o nežinant „idealių“ (optimalių) rodiklių reikšmių kiekvienas vertinimas yra sąlyginis ir nevienaprasmiš.

Pažymėtina, kad nemažai autorių vertindami kokybę palaiko sutikimo su standartais koncepciją (Laužackas, 2010), tai yra esama būseną siekiama lyginti su normatyvine, „idealia“ ar užsibrėžta. Tačiau studijų kokybės realūs vertinimai dažniausiai disponuoja subjektyviais, daugiausia įvairių apklausų būdu gaunamais vertinimais, kur matuojamas studijų proceso dalyvių poreikių tenkinimo laipsnis. Kitaip sakant, čia pasitelkiamos netiesioginio matavimo procedūros, kai matuojamas ne pats procesas ir jo rodikliai, o vertinimas gaunamas naudojant subjektyviai atliktus proceso matavimus. Pavyzdžiui, vertinant dėstomo dalyko kokybę, reikėtų ją identifikuoti kaip apibrėžtą rodiklių sistemą, kurioje atskiri rodikliai būtų, tarkim, dėstytojo žinių lygis (su atitinkamais mato vienetais), dalyko ir apibrėžto (tarptautinio ar pan.) standarto

atitiktis, dalyko reikalingumas programai, dėstytojo sugebėjimas perteikti medžiagą, jo kalbos kultūra ir t. t. Turėtų būti aiškiai apibrėžta, kaip atskirų rodiklių gautos reikšmės jungiamos į vieną reikalingą reikšmę – dėstomo dalyko kokybės skaitinį vertinimą. Tačiau dėl daugelio priežasčių tokios tikslaus matavimo procedūros paprastai keičiamos daug paprastesniu netiesioginio vertinimo veiksmu – vykdoma anketinė procese dalyvaujančių asmenų apklausa ir galutinis proceso matavimas gaunamas apibendrinus subjektyvias nuomones, o čia pakankamai vietos įvairioms diskusijoms (17 puslapis..., 2010; Studentai studijų kokybei..., 2010).

Pirmiau minėta Jungtinės Karalystės universitetų praktika studijų kokybės užtikrinimui ir palaikymui naudoti nacionalinių studentų nuomonės tyrimą patvirtina teiginį, kad ir netiesioginis matavimas – subjektyvių nuomonių apibendrinimas – yra pakankamai geras instrumentas studijų kokybei išmatuoti ir gautus vertinimus efektyviai naudoti studijų kokybės problemoms spręsti.

Galima tvirtinti, kad pastaruoju metu Lietuvoje studijų kokybės problemoms skiriama nemažai dėmesio. Pavyzdžiui, 2008 metų pradžioje įvyko aukštojo mokslo kokybės forumo steigiamoji konferencija, tyrimai inicijuojami vyriausybinio lygmeniu, dalyvaujant Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos specialistams (žr. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/anализes.htm) inicijuojami ir įgyvendinami su studijų kokybe susiję projektai, šia tematika aktyviai diskutuoja žinomi mokslininkai (Laužackas, 2010; Kučinskienė, Kučinskas, 2005; Žibėnienė, 2006; Savickienė, Pukelis,

2004; Pociūtė, 2005). Visuose Lietuvos universitetuose imamasi priemonių vienaip ar kitaip įgyvendinti tai, kas vadinama vidiniu studijų kokybės užtikrinimu. Štai Vilniaus universitete įsteigta Kokybės vadybos centre nuo 2009 metų formuojama universitetinė studijų kokybės palaikymo sistema, pradedant nuo grįžtamojo ryšio priemonių kūrimo ir elektroninės studentų apklausos sistemos diegimo. Minėtinos ir vidinės kokybės užtikrinimo sistemos KTU (Kauno technologijos universitetas..., 2010), studijų kokybės vertinimo patirtis VGTU (Diskusija apie studijų kokybę, 2010), Šiaulių universitete (Studijų kokybės vertinimo projektas, 2010), studijų kokybės užtikrinimas VDU (Studijų kokybės užtikrinimas, 2010).

Apibendrinant studijų kokybės vertinimo, užtikrinimo ir palaikymo patirtį, galima teigti, kad paprastai Lietuvos universitetai orientuojasi į vidinę studijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo sistemą, kuri įdiegta ar diegiama ne vienoje Lietuvos aukštojoje mokykloje ar universitete (Kučinskienė, Kučinskas, 2005; Žibėnienė, 2006). Šios sistemos, pagrįstos ISO 9001 kokybės vadybos sistemos standartų taikymu, pagrindinis pranašumas yra galimybė pažinti ir valdyti studijų kokybės procesą savo padalinyje. Pažymėtina, kad paprastai ši sistema formuojama visos aukštosios mokyklos lygmeniu, todėl Ekonomikos fakultete atlikti darbai ir gauti rezultatai yra netradiciniai ir įgyta patirtis gali būti naudinga nagrinėjant studijų kokybės vertinimą ir užtikrinimą atskirų studijų programų ar fakultetiniu lygmeniu.

Būtent dėl to Ekonomikos fakulteto vadovybė ėmėsi realių žingsnių projektuoti

ir kurti studijų kokybės valdymo sistemą. Pradžiai laikytini 2006 metai, kai spalį buvo paskelbtas fakulteto studijų kokybės gerinimo studentiško projekto konkursas. Pirmos vietos laimėtoja „Studijų kokybės vadybos sistema pagal ISO 9001:2000 Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultete“ tapo varomąja jėga ir paskatino imtis tolesnių veiksmų.

Pradedant 2007 metais Ekonomikos fakultete suprojektuota ir pradėta diegti Kokybės vadybos sistema (KVS), apimanti šiuos aspektus:

- 1) nustatyti pagrindiniai Ekonomikos fakulteto Kokybės vadybos sistemos etapai (iki 2013 m.), detalizuoti būtini darbai;
- 2) nustatyti svarbiausi fakulteto tikslai ir jų hierarchija siekiant identifikuoti pasiektos būklės lygį, pagerinti studijų kokybę, Ekonomikos fakulteto įvaizdį ir darbuotojų pasitenkinimą;
- 3) suformuluoti atskirų Kokybės vadybos sistemos etapų uždaviniai ir paskirti atsakingieji vykdytojai;
- 4) Ekonomikos fakulteto ir Vilniaus universiteto bendruomenei konferencijose (2007 m. vasario ir lapkričio mėnesiais) pristatyta KVS esmė ir įgyvendinimo perspektyvos;
- 5) pradėtas rengti ir 2008 m. pradžioje Ekonomikos fakulteto taryboje patvirtintas fakulteto strategijos 2008–2013 metų planas, kuriame studijų kokybė yra vienas iš prioritetų (Studijų kokybės valdymas..., 2007).

Įgyvendinant pirmiau minėtos Ekonomikos fakulteto Kokybės vadybos sistemos dar 2006–2007 mokslo metais planuotus darbus: „Esamos kokybės užtikrinimo sistemos rezultatyvumo įvertinimas“ ir „Kokybės

užtikrinime dalyvaujančių suinteresuotų šalių nuomonės apie esamą studijų proceso kokybės vadybą tyrimas ir analizė“, bei identifikuojant esamą studijų kokybės lygį buvo atlikta nemažai anketinių apklausų, kurių rezultatai pateikiami toliau.

Studijų kokybės vertinimo ir kokybės vadybos sistemos adaptavimo ypatumai

Pakankamai gerai ir visapusiškai studijų kokybę Lietuvos universitetuose apibūdinančiu tyrimu laikytume MOSTA vykdyto projekto (V. Leonavičius, B. Aleksandravičiūtė, L. Galkutė, 2008) rezultatus. Čia, vertinant studijų kokybę, remtasi JK nacionaliniu mastu atliekamais studentų nuomonės tyrimais, tiriant šešias studijų kokybę atspindinčias veiksmų grupes. Gauti Lietuvos universitetų studentų apklausos rezultatai parodė (Kas lemia studijų kokybę, 2008), kad reikšmingiausias studijų kokybės vertinimo veiksnys buvo dėstymo (didaktikos) studijų kokybė, kurios svoris, palyginti su kitais penkiais veiksniais (aukštosios mokyklos išorės ryšiai, akademinė parama ir vadyba, studijų infrastruktūra, studentų pasiekų vertinimas, asmeninio tobulėjimo galimybės) buvo 0,4. Antroje vietoje buvo asmeninio tobulėjimo galimybių veiksnys (svoris 0,26), trečioje – studijų infrastruktūros veiksnys (svoris 0,12). Rezultatai tikrai įdomūs, todėl reikėtų labiau pagrįsti šių veiksmų įtaką. Nemanome, kad tai reiškia teoriškai pagrįstų studijų kokybės veiksmų kiekio ir struktūros conceptualią peržiūrą, tačiau vis dėlto į tai atsižvelgtina kaip į statistiškai grindžiamą faktą.

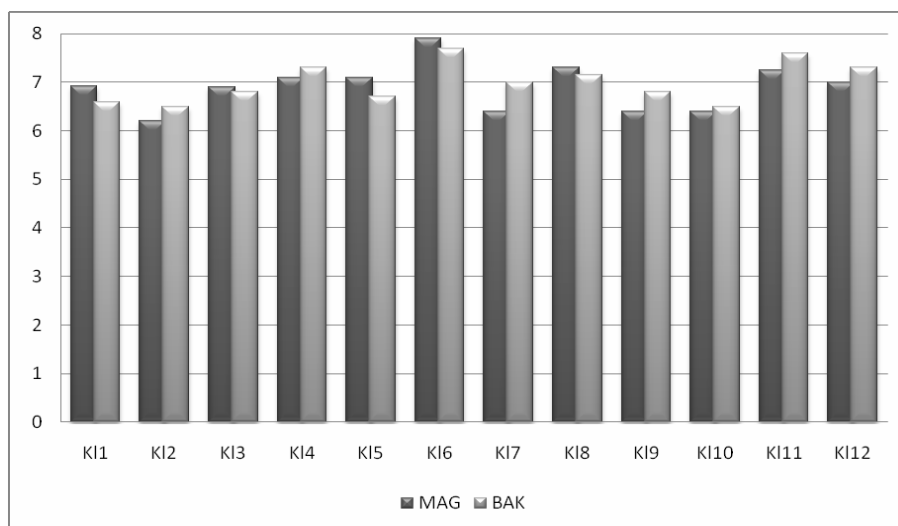
Pabrėšime, kad sisteminio, apimančio visus išvardytus šešis studijų kokybės veiks-

nius, tyrimo nevykdėme, tačiau anketinių apklausų rezultatai leidžia gana tiksliai spręsti apie atskirų veiksmų vertinimus fakultete ar jo padaliniuose.

Pats pirmasis projektuojant KVS tyrimas apėmė fakulteto infrastruktūros vertinimą, kur nedidelės, tačiau reprezentatyvios imties (n=64) studentų bakalaurų apklausos rezultatai rodė, kad studentai gerai vertina skaičiavimo centro paslaugas, beveik taip pat – fakulteto administracijos darbą, patenkinamai – bibliotekos aptarnavimo kokybę ir blogiausiai – fakulteto valgyklą. Apskritai, mokymosi ir darbo fakultete sąlygas apklaustieji vertino nuo „patenkinamai“ iki „gerai“. Iš karto pasakysime, kad valgyklos darbo reikalai buvo diskutuojami ir fakulteto, ir universiteto lygmeniu, valgyklos patalpų nuomininkas buvo pakeistas, dabar valgyklos aplinka ir aptarnavimas iš esmės pasikeitė.

Kito svarbaus asmeninio tobulėjimo veiksmo – asmeninio tobulėjimo galimybių vertinimą fakultete geriausiai reprezentuoja absolventų (727 bakalaurų ir 346 magistrų) apklausos apie savo studijuotas programas rezultatai (1 pav.), vertinti dešimties balų skale. Kaip galima spręsti, asmeninio tobulėjimo galimybių veiksmui priskirtina beveik pusė visų klausimų (K13, K15, K16, K17, K18).

Kaip matyti iš 1 pav., daugiausia vertinimų yra tarp 6 ir 7 balų. Naudojant analogiją su studentams žinoma dešimties balų jų žinių vertinimo skale, tai būtų tarp „patenkinamai“ ir „vidutiniškai“. Asmeninio tobulėjimo galimybių vertinimas (K13, K15, K16, K17, K18) aštuoniais atvejais iš dvylikos siekia ir viršija 7 balų lygį („patenkinamai“). Prisiminus, kad MOSTA gauti

1 pav. *Ekonomikos fakulteto studijų programų vertinimo rezultatai (2009 m. birželis)*

- KI1 Kokių mastu Jūsų įgytos žinios ir gebėjimai atitinka darbo rinkos poreikius?
- KI2 Ar buvo pakankamos galimybės pasirinkti profesijai būtinus pasirenkamuosius dalykus?
- KI3 Ar esate patenkintas savo gebėjimais pritaikyti žinias praktikoje?
- KI4 Ar esate patenkintas fakultete įgytomis teorinėmis žiniomis?
- KI5 Ar esate patenkintas įgytais gebėjimais analizuoti ir sintezuoti?
- KI6 Ar studijos išugdė gebėjimus dirbti savarankiškai?
- KI7 Ar studijos išugdė komandinio darbo įgūdžius?
- KI8 Ar studijos išugdė gebėjimus organizuoti ir planuoti?
- KI9 Ar esate patenkintas studijuotų dalykų turinio kokybe?
- KI10 Ar esate patenkintas studijuotų dalykų dėstymo kokybe?
- KI11 Ar esate patenkintas studijomis Vilniaus universitete?
- KI12 Bendras programos įvertinimas

asmeninio tobulėjimo galimybių vidutiniai vertinimai (Kas lemia studijų kokybę?, 2008) buvo 6,9–7,6 balo pagal 10 balų skalę, galima teigti, kad Ekonomikos fakulteto studentų vertinimai iš esmės nesiskiria nuo bendro Lietuvos universitetų lygio. Čia galima nebent išskirti konkretų atvejį, apimančią atsakymus į šeštą klausimą apie savarankiškų gebėjimų dirbti ugdymą, kur ekonomikos fakultetų absolventų vertinimai balu viršija MOSTA gautą skaičių. Ar tai iš esmės šie gebėjimai geriau ugdomi Eko-

nomikos fakulteto absolventams, palyginti su kitais universitetais, reikėtų patvirtinti papildomai, pavyzdžiui, vertinant darbdavių nuomonę.

Šiuos tyrimo duomenis galima papildyti Vilniaus universiteto Kokybės vadybos centro atliktos apklausos rezultatais, kur buvo naudojama skalė: „sutinku“, „greičiau sutinku“, „nei sutinku, nei nesutinku“, „greičiau nesutinku“, „nesutinku“, „negaliu vertinti“. Šioje apklausoje, vertinant tris asmeninio tobulėjimo galimybių veiksmui priskirtinus

teiginius (studentai skatinami reikšti savo nuomonę, studentai skatinami savarankiškai tirti ir analizuoti įvairias problemas, studijų metu įgijau naujų žinių ir įgūdžių), su šiais teiginiais sutinka ir greičiau sutinka nuo 68 iki 73 procentų apklaustų Ekonomikos fakulteto studentų (1342 respondentai), nesutinka („greičiau nesutinku“, „nesutinku“) 12–14 procentų studentų (2010 metų pavasario semestro apklausa).

Kaip matyti iš 1 pav., nuomonės gana vienodos įvairiose studijų pakopose, magistrų, ir bakalauro nuomonė atskirais studijų programų vertinimo aspektais iš esmės nesiskiria. Detalesnė analizė parodė, kad kritiškiausi yra dieninių studijų absolventai, jų vertinimai, palyginti su neakivaizdinių ir pokoleginių ir išlyginamųjų studijų absolventais, žemesni 1–2 balais, nors tarp vertinimų gana akivaizdi koreliacija.

Kaip jau minėta, studentų apklausos buvo atliekamos keletą metų, jų rezultatų dėl vietos stokos čia nepateiksime, tuo labiau kad jie beveik nesiskiria nuo MOSTA atliktų tyrimų. Čia pabrėžtume, kad skirtumų išryškėjimas ir nėra šio pristatymo pagrindinis tikslas, nes pritariame labai svarbiai L. Galkutės (2008) iškeltai minčiai: iš apklausos rezultatų apibendrinant didaktikos aspektus gauti vertinimai rodo, kas vyksta studijų procese, tačiau iš jų negalima spręsti, kaip tai vyksta, tai yra neaiškus studijų kokybės poveikis studentams. Mūsų nuomone, šią problemą galima įveikti naudojant KVS grįžtamojo ryšio principą ir apklausų apie kiekvieną dėstomą dalyką duomenis. Gauta informacija gali būti sėkmingai naudojama valdymo tikslams, vertinant dėstytojo, programos, katedros, modulio ir pan. kokybę, operatyviai reaguojant į kokybės trukdžius.

Mūsų penkerių metų patirtis leidžia teigti, kad iš įgyvendintos apklausos anketų apdorojimo ir rezultatų pateikimo sistemos galima susidaryti gana išsamų studijų proceso vaizdą apie dalykų dėstymą, atskirų dalykų ir dėstytojų dėstymo kokybę, populiarumą, drausmės laikymąsi, katedrų dėstomų dalykų lygį ir gauti daug naudingos informacijos aktualiais studijų klausimais. Atsiranda ir galimybė palyginti, o tai labai svarbu vertinant valdymo poveikį ir grįžtamojo ryšio efektyvumą.

Kaip vieną iš rezultatų, apibūdinančių procesą fakulteto lygmeniu, toliau pateikiame apibendrinti katedrų lygiu paskutinio – 2010 metų sausio mėnesio tyrimo rezultatai, apdorojus atsakymus apie 2009–2010 m. m. rudens semestre dėstytus dalykus. Buvo naudojama dėstomo dalyko ir dėstytojo vertinimui skirta antroji anketa, o ja gauti vertinimo rezultatai apibendrinti 10 balų skale (1 lentelė).

Gauti atsakymai rodo, kad dauguma vertinimų viršija 8 („gerai“) balų lygį, o atskirų katedrų vertinimų variacija leidžia teigti esant skirtingą tų katedrų dėstymo rezultatyvumą. Kadangi šios lentelės skaičiai yra apibendrinamieji ir gauti kaip tose katedrose dirbančių dėstytojų vertinimų vidutinės reikšmės, neretai žemesnis vidutinis katedros balas gautas „nesėkmingai“ perskaičius vieną kursą, kilus kokiam nors konfliktui ar net taikant griežtesnius atsisakymo reikalavimus.

Atkreipsime dėmesį, kad pateiktas fakulteto „vertinimo objektyvumas“, visoms katedroms viršijęs 8 balų lygį, gerokai pranoksta Lietuvos universitetų vertinimo vidurį (teiginys „Mokymosi pasiekimų vertinimas yra objektyvus ir nešališkas“

1 lentelė. Dėstomo dalyko ir dėstytojo vertinimas pagal Ekonomikos fakulteto katedras (2010 m. sausis)

Katedra	Apklaustųjų skaičius	Literatūros išsamumas	Dėstytojo rengimasis paskaitoms	Kolegiškumas	Tvarkaraščio laikymasis	Vertinimo objektyvumas	Dalyko naudingumas	Bendras kurso vertinimas
Apskaitos ir audito	335	9,05	8,88	9,11	9,34	9,01	8,57	9,02
Ekonominės informatikos	673	7,20	6,87	7,71	8,71	8,15	6,02	7,37
Ekonominės politikos	1002	8,37	7,95	8,74	9,63	8,98	7,61	8,50
Finansų	1046	7,66	7,64	8,07	9,24	8,04	7,93	8,09
Kiekybinių metodų ir modeliavimo	1256	8,45	8,33	8,62	9,01	8,48	7,46	8,40
Marketingo	451	8,63	8,84	8,57	9,19	8,51	8,46	8,73
Teorinės ekonomikos	940	8,89	9,07	9,22	9,74	9,35	9,14	9,18
Vadybos	826	8,68	8,82	9,22	9,56	8,95	8,24	8,90
Verslo	1522	8,27	7,89	8,30	9,23	8,66	7,60	8,30

įvertintas 6,7 balo). Taigi galima teigti, kad fakulteto taikomos nuostatos objektyviai vertinant studentų žinias pasiteisina ir studentų yra toleruojamos.

Kad būtų galima maksimaliai apriboti individualių veiksnių įtaką ir geriau užčiuopti bendras tendencijas, apibendrinome labai svarbių, mūsų nuomone, dėstytojų kokybę apibūdinančių elementų: dalyko vertinimo objektyvumo, dalyko naudingumo ir kolegiškumo, trejų metų rezultatus, kurie pateikiami 2 lentelėje.

Kaip matyti iš 2 lentelės, gauti skaičiai leidžia fiksuoti ir atsiktiniais laikytinus, ir gana pastovius tiek katedrų, tiek atskirų dėstytojų parametrų vertinimus. Neabejotinai aukšti studentų teikiami balai buvo daugelyje katedrų, pradedant Teorinės ekonomikos ar Apskaitos ir audito katedra.

Kaip matyti, studentai mažai priekaištų turi vertinimo objektyvumui, kur iš 27 vertinimų tik vienas buvo žemesnis už vertinimą 8 balais. Panašūs ir apibendrinti pagal katedras kolegiškumo balai. Santykinai žemesni ir didesne sklaida pasižymi dalyko naudingumo vertinimai (reikšmės nuo 6,02 iki 9,23 balo). Tai aiškintina ir pačios sampratos sudėtingumu, ir laikinio suvokimo kintamumu, nes dalyko naudingumą studentai vertina tik išklause kursą, o gautų žinių ir gebėjimų naudingumas dažnai suvokiamas daug vėliau. Gauti duomenys teikia valdymui naudingos informacijos, leidžiančios vertinti atskirų padalinių dėstytojų kokybę ir jos dedamųjų lygį bei tendencijas. Ekonomikos fakulteto studentų apklausų duomenys naudojami tiek atestuojant dėstytojus, tiek vertinant katedrų darbą

2 lentelė. *Dalyko vertinimo objektyvumo, dalyko naudingumo ir kolegishkumo įverčiai pagal katedras (2008–2009 m.)*

Katedros	Dalyko vertinimo objektyvumas			Dalyko naudingumas			Kolegishkumas		
	2008 m. rudo	2009 m. pavasaris	2009 m. rudo	2008 m. rudo	2009 m. pavasaris	2009 m. rudo	2008 m. rudo	2009 m. pavasaris	2009 m. rudo
Apskaitos ir audito	8,72	9,40	9,01	8,52	9,01	8,57	9,01	9,44	9,11
Ekonominės informatikos	8,69	8,46	8,15	6,73	7,95	6,02	8,2	7,9	7,71
Ekonominės politikos	8,72	8,61	8,98	8,12	7,88	7,61	8,89	8,41	8,74
Finansų	8,55	8,91	8,04	8,19	8,3	7,93	8,45	8,95	8,07
Kiekybinių metodų ir modeliavimo	8,77	8,96	8,48	7,49	7,7	7,46	8,86	9,0	8,62
Marketingo	8,64	9,91	8,51	8,08	9,71	8,46	8,3	9,91	8,57
Teorinės ekonomikos	9,44	9,46	9,35	9,23	9,16	9,14	9,43	9,56	9,22
Vadybos	8,03	7,73	8,95	7,35	7,38	8,24	7,94	8,4	9,22
Verslo	8,31	8,85	8,66	7,05	8,08	7,60	8,57	8,75	8,30

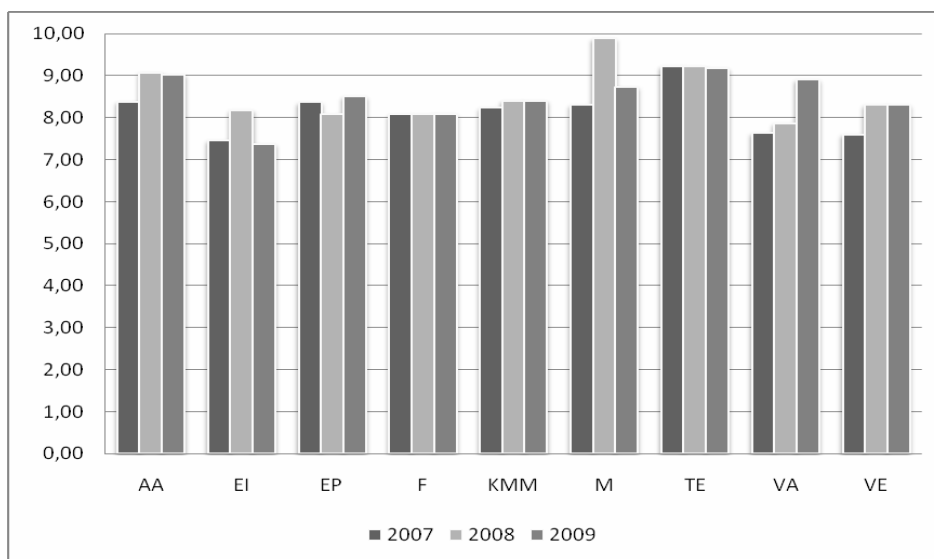
ir nuolat palaikant reikiama studijų kokybę, nes operatyviai reaguojama į kiekvieno dėstytojo vertinimo rezultatus.

Atsakant į klausimą, ką davė Ekonomikos fakultetui Kokybės vadybos principų adaptavimas siekiant užtikrinti ir palaikyti studijų kokybę reikiamo lygmens, galima pateiktui nemaža medžiagos ir faktų. Manome, kad pakankamai pagrįsta ir tiksli gali būti apibendrinta studentų nuomonė atsakant į anketos klausimą, kaip 10 balų skale vertintų dėstyto ir dalyko (skaitomo kurso) kokybę. Trejų metų apibendrinta apklausų medžiaga pateikiama 2 paveiksle.

Galima konstatuoti, kad nors Ekonomikos fakulteto katedros vertinamos nevienodai, studentai dėstyto ir dalyko kokybę vertina gana aukštai – nuo vienintelio žemiausio vertinimo – 7 (EI) iki visų kitų katedrų pasiekto „gerai“ (8 balai) ar net „labai gerai“ (9 balai – TE). Iš gausių apklausų

aiškų išryškėjo dėsningumas – studentų nuomone, katedros per trejus paskutinius metus išlaikė arba gerino savo skaitomų kursų lygį. Vadinas, galima fiksuoti teigiamą dėstyto ir dalyko kokybės gerėjimo tendenciją. Manytume, jog tai – grįžtamojo ryšio principo ir kokybės vadybos sistemos diegimo teigiamas rezultatas.

Atsižvelgiant į atliktos studijų kokybės proceso vyksmo Ekonomikos fakultete analizės rezultatus, siekiant palaikyti ir gerinti studijų kokybės lygį, nuolatos tobulinama programų struktūra ir turinys. Pertvarkymo tikslas – racionalizuoti studijų programas, telkiant dėmesį į svarbiausius studijų dalykus, atsisakant nereikšmingų ir antraeilų dalykų, didinant savarankiškų studijų reikšmę, dedant daugiau pastangų gerinti dėstyto kokybę, ugdyti savarankiško darbo įgūdžius, diegti technines naujoves dėstyto procese ir pan.

2 pav. *Ekonomikos fakulteto katedrų dėstymo ir dalyko kokybės vertinimas (2007, 2008, 2009 m.)*

AA – Apskaitos ir audito katedra, EI – Ekonominės informatikos katedra, EP – Ekonominės politikos katedra, F – Finansų katedra, KMM – Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedra, M – Marketingo katedra, VA – Vadybos katedra, VE – Verslo katedra

Apibendrinimas

Atlikti Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto studijų kokybės vadybos sistemos diegimo tyrimai leidžia teigti, kad studijų kokybės samprata apibrėžiama nevienodai. Tai ypač išryškėja atliekant studijų kokybės matavimą, kur susiduriama su šios sudėtingos sistemos nevienareikšmiškumu bei vertinimo subjektyvumu ir daugiaprasmiškumu. Kita vertus, reguliariai atliekamos studentų apklausos leidžia susidaryti gana išsamų vaizdą apie dalykų dėstymą, atskirų dalykų ir dėstytojų dėstymo kokybę, populiarumą, drausmės laikymąsi, katedrų dėstomų dalykų lygį. Atsiranda ir galimybė palyginti, o tai ypač svarbu vertinant valdymo poveikį ir grįžtamojo ryšio efektyvumą.

Studentų apklausos duomenys rodo, kad pagal svarbiausius studijų kokybės

veiksnius Ekonomikos fakulteto studentų vertinimai daugeliu atvejų aukštesni negu Lietuvos universitetų tyrimo vidutinis lygis. Tai visų pirma pasakytina apie pačius kritiškiausius dieninių studijų studentus. Vakarinių ir neakivaizdinių studijų studentų suteikti balai dar aukštesni, ir tai leidžia teigti, kad studentai palyginti aukštai vertina studijų fakultete kokybę. Atskirų dalykų studentų vertinimai gerokai viršijo 7 balų lygį ir dažniausiai buvo aukštesni nei 8 balai. Lyginant su Lietuvos universitetų vidurkiais (5,9–6,9 balo) konstatuotinas gana reikšmingas teigiamas vertinimo nuokrypis. Pastebėtas dėsningumas: per trejus paskutinius dėstymo metus katedrų lygmeniu bendras skaitomų kursų vertinimas augo – 2009 metais aštuonios iš devynių katedrų gavo 8 balų ar aukštesnį vertinimą.

Vertinant Ekonomikos fakulteto studijų proceso kokybę bei diegiant vidinę studijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo sistemą, naudojama Kokybės vadybos sistemos (KVS) projektavimo teorija ir patirtis. Gauti vertinimo rezultatai leidžia sistemai ir kryptingai gerinti studijų kokybę numatant išsikeltų tikslų siekimo veiksmus, jų atlikimo eigą ir terminus. Projektuojant KVS buvo sudaromas siektinų fakulteto tikslų sąrašas, atliekama ekspertų apklausa, po kurios apibrėžta fakulteto tikslų hierarchija, adaptuota pagal Europos verslo tobulumo modelį (*EFQM Excellence Model*) ir BSC (*Balanced Scorecard*) metodiką. Nustatyta tikslų, sprendžiamų uždavinių ir veiksmų tiems tikslams pasiekti sąsaja su atitinkamais ISO 90001 dokumentais.

LITERATŪRA

Academic Quality Handbook, University of Aberdeen (2010) [žiūrėta 2010-07-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.abdn.ac.uk/registry/quality-appendices.shtml>>.

Academic Ranking of World Universities – Methodologies and Problems (2005) [žiūrėta 2007-09-21]. Prieiga per internetą: <<http://ed.sjtu.edu.cn/rank/2005/ARWU2005Methodology.htm>>.

Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatos (2007). Kaunas: Technologija.

Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatos (2006). Vilnius.

Bendrojo priėmimo į Lietuvos aukštųjų mokyklų pagrindines vientisąsias studijas 2008 metais taisyklės (2008). Kaunas: DAKRA.

Bendrojo priėmimo į Lietuvos aukštųjų mokyklų pirmos pakopos ir vientisąsias studijas 2009 metų taisyklių bendrosios nuostatos (2009) [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www/lamabpo.lt/BP_taisykles_2009.pdf>.

Būdienė, V. (2009). Lietuvos švietimo kaita 1988–2008 metais ir edukologinis diskursas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 22, p. 188–192.

Clarke, M. (2002). Some Guidelines for Academic Quality Rankings. *Higher Education in Europe* 27, 4, p. 443–460.

Numatyti KVS įgyvendinimo etapai bei atliktini darbai, susiejami ir su Ekonomikos fakulteto studijų kokybės vertinimu bei studijų proceso gerinimu. Šie darbai padėjo gana išsamiai įvertinti atskirus studijų proceso aspektus: fakulteto aplinką, studijų programas, skaitomus dalykus, juos kuruojančias katedras ir pan. Derinami su kitais fakulteto studijų proceso tyrimo aspektais, jie leido sudaryti gana išsamų fakulteto studijų vaizdą, numatyti proceso gerinimo veiksmus, identifikuoti fakulteto stiprybes ir silpnybes, planuoti tam tikrus veiksmus. Tad KVS adaptavimas leidžia lanksčiai ir įvairiu lygmeniu taikyti studijų kokybės palaikymo ir kėlimo priemones.

Diskusija apie studijų kokybę (2010) [žiūrėta 2010-05-31]. Prieiga per internetą: <<http://www.vgtuefsa.lt/diskusija-apie-studiju-kokybe>>.

Galinienė, B.; Čekanavičius, L.; Martinavičius, J.; Miškinis, A. (2003) Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto studijų programos ir jų perspektyvos. *Ekonomika*, t. 63, p. 214–225.

McGhee, P. (2003). *The Academic Quality Handbook. Enhancing Higher Education in Universities and Further Education Colleges*. London and Sterling, VA.

Gitlow, H. S. (2001). *Quality Management Systems: A practical guide*. London; New York; Washington, DC: St. Luice Press, Boca Ration.

Kas lemia studijų kokybę? (2008). 2008, lapkritis Nr. 8 (28) [žiūrėta 2010-03-24]. Prieiga per internetą: <[http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/SPA\(8\)_kas%20leimia%20studiju%20kokybe.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/SPA(8)_kas%20leimia%20studiju%20kokybe.pdf)>.

Kauno technologijos universitetas. Studijų kokybės užtikrinimas (2010) [žiūrėta 2010-07-16] Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/apie_studijas/studiju_kokybes_uztikrinimas/meniu.asp>.

Kučinskienė, R.; Kučinskas, V. (2005). Studijų kokybės sistemos kūrimas ir valdymas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 14, p. 187–198.

Laužackas, R. (2010). Aukštojo mokslo kokybės fenomenas: kontekstas ir turinys [žiūrėta 2010-07-26]. Prieiga per internetą: <www.su.lt/filemanager/download/4290/Lauzackas.ppt>.

LST EN ISO 9001 (2001). *Kokybės vadybos sistemos. Reikalavimai* (ISO 9001:2000). Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas.

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas (2009). 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242, Vilnius [žiūrėta 2010-03-31]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/MSI.pdf>>.

Pociūtė, B. (2005). Pagrindinė akademinės bendruomenės vertybė – kokybės kultūra. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 15, p. 188–196.

Quality Assurance: A Reference System for indicators and Evaluation Procedures. (2003). Publications EUA. By Francois Tavenas. For ELU (the Latin European Universities group).

Quality Assurance Handbook and Template (2010). *University of Oxford* [žiūrėta 2010-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.admin.ox.ac.uk/eps/handbook>>.

Savickienė, I.; Pukelis, K. (2004). Studijų kokybės vertinimo sistemos: institucinis ir programų lygmenys. *Pedagogy Studies* (Pedagogika), issue: 73/2004, p. 5–14 [on www.ceeol.com].

17 puslapis: ką duoda studijų kokybės vertinimo anketos (2010). www.startfm.lt [žiūrėta 2010-04-19].

Studentai studijų kokybei: per daug „blefo“ ir per mažai „kaifo“ (2010) [žiūrėta 2010-09-04]. Prieiga per internetą: <http://www.elta.lt/zinute_pr.php?inf_id=1243934>.

Studentų apklausa apie 2008–2009 m. m. pavasario semestro studijas ataskaita (2009). Vilniaus universitetas, Kokybės vadybos centras.

Studentų apklausa apie pasitenkinimą 2009–2010 m. m. rudens semestro studijomis ataskaita (2010). Vilniaus universitetas. Kokybės vadybos centras.

Studentų apklausa apie 2009–2010 m. m. rudens semestre studijuotus dalykus ataskaita (2010). Vilniaus universitetas. Kokybės vadybos centras.

Studijų kokybės užtikrinimas (2010). *Studijų reguliamas*. Kaunas, p. 11 [žiūrėta 2010-08-25]. Prieiga per internetą: <http://www.vdu.lt/public/var/files/studiju_reguliamas_2010_03_31-naujas.pdf>.

Studijų kokybės valdymas. Problemos ir perspektyvos (2007). Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas.

Studijų kokybės vertinimo projektas (2010). [žiūrėta 2010-05-31]. Prieiga per internetą: <<http://studijos.su.lt/projektas/index.htm>>.

Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai. Bolonijos–Bergeno laikotarpis 1999–2005 m. (2005). Vilnius: LR švietimo ir mokslo ministerija.

Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai. Bolonijos–Londono laikotarpis 1999–2007 m. (2008). Vilnius: LR švietimo ir mokslo ministerija.

Šiuolaikinių aukštojo mokslo kokybės išorinio ir vidinio užtikrinimo nuostatų analizė ir rekomendacijos teisei bazei tobulinti (2007). Vilnius.

Universitetų pajėgumas vykdyti magistrantūros studijas (2006). Vilnius.

Vanagas, P. (2004). *Visuotinės kokybės vadyba*. Kaunas: Technologija.

Želvys, R. (2005) Aukštojo mokslo plėtra ir akademinė didaktika. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 14, p. 169–178.

Žilėnienė, G. (2006). Studijų programų kokybės vertinimo koncepcija ir ją veikiantys veiksniai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 16, p. 177–189.

UNIVERSITY STUDY QUALITY ASSURANCE AT THE FACULTY: ECONOMICS STUDY PROGRAMME EXPERIENCE

Birutė Galinienė, Jonas Martinavičius

S u m m a r y

The purpose of studies is to provide sufficient application fundamentals of theoretical and practical knowledge, cultivate certain future specialist abilities to ensure the preparation level needed at work. Measurements on quality of studies as well as the study quality assurance are commendable and encouraged, such as the strive towards the ideal study process, superb education, good and prestigious studies, etc. The students' level of knowledge and

professional preparation adequacy to the international requirements, conversely, remarks on quality of studies can always be proclaimed.

The internal quality of study evaluation and securitization systems implemented or in the process of implementation in the number of Lithuanian higher education institutions or universities, have gained recognition. These systems are based on standard application of ISO 9001 quality management system,

main advantage is recognition of management ability for quality of study process in the division.

The Quality management system was designed and the process of implementation in the Faculty of Economics proceeded including different aspects. Main consideration is given to the description of quality of studies at Vilnius University Faculty of Economics, assessed by means of abundant students' survey data.

The survey result processing system gives an opportunity to obtain a thorough view of the study process in respect to teaching and subject quality,

popularity, discipline, the level of the taught subjects and obtained useful information on relevant study questions.

The obtained results for the quality of studies and quality management system utilization in Vilnius University Faculty of Economics are presented in more details, and the perspectives of the process are foreseen.

Keywords: quality of studies, study quality assessment, quality management system, study programme development.

Įteikta: 2010 04 23

Priimta: 2011 01 30